

**СИНКРЕТИЧНИЙ ХАРАКТЕР «СПОМИНІВ ПРО ОЛЕСЯ  
ГОНЧАРА»**

*У статті аналізується книга спогадів дружини письменника Валентини Гончар «Я повен любові...», в якій митець Олесь Гончар постає видатним письменником, громадським діячем, якого хвилюють соціальні, морально-етичні, екологічні, культурні проблеми української дійсності. Особливу увагу приділено високій красі душі і слова у творах патріарха української літератури, широкому культурному та географічному контексту.*

**Ключові слова:** спогади, синкретизм, проблема, патріотизм, духовний, кохання, сексуальний, вульгаризми, прототип, художній задум, контекст.

*В статтє анализируется книга воспоминаний жены писателя Валентины Гончар «Я полон любви...», в которой Олесь Гончар предстает величайшим писателем, общественным деятелем, которого волнуют социальные, морально-этические, экологические, культурные проблемы украинской действительности. Особенное внимание уделено высокой красоте души и слова в произведениях патриарха украинской литературы, широкому культурному и географическому контексту.*

**Ключевые слова:** воспоминания, синкретизм, проблема, патриотизм, духовный, любовь, сексуальный, вульгаризмы, прототип, художественный замысел, контекст.

*In the article recollection book of Valentina Honchar is analysed. In the book Oles Honchar appears outstanding writer, public figure who is interested in social, moral, ethic, ecological and cultural problems of Ukrainian reality. Special attention is paid to the beauty of soul and word in works of Ukrainian literature patriarch, to the wide cultural and geographical context.*

**Key words:** recollections, syncretism, problems, patriotism, spiritual, love, sexual, vulgarism, prototype, artistic idea, context.

У власній бібліотеці серед великої кількості книг із дарчими написами, книга «Я повен любові...» найперше дорога мені тим, що це спомини дружини Великого письменника, і тим, що інскрипт, залишений Валентиною Данилівною Гончар, позбавлений трафаретності, звичної для такого типу написів, і вражає непідробною щирістю. Такими ж правдивими видаються і самі спогади. Тож вважаю за потрібне віддати моральний борг за дорогоцінний (абсолютно без пафосу!) подарунок. Тим паче, що книга Валентини Гончар поки що не стала предметом серйозної літературознавчої

розмови, хоча окремі дослідники робили спроби оцінити її значення для повнішого розкриття багатогранної творчості Олеся Гончара (П. Кононенко, Н. Костюк, І. Цюп'як, Л. Степовичка).

Спогади В. Гончар відбивають посутню ознаку літератури останніх десятиліть, у тім числі мемуарної, – її синкретизм (від грец. Συγκρητισμός — з'єднання, об'єднання). У книзі поєднуються власне спогади дружини про чоловіка, спогади інших людей про письменника уривки з його власних творів, зокрема зі щоденників, записників, що не увійшли до них, епістолярій, офіційні документи тощо.

У спогадах певною мірою витриманий хронологічний принцип. На перших сторінках розповідається про батьків Олеся, його дитинство. Для пересічного читача (а, можливо, й не тільки) стало відкриттям, чому письменник носив прізвище матері, з яким і увійшов у літературу. Особливо цікавою, як на мене, є розповідь про умови, в яких створювались і друкувались «Прапороносці» – перший великий твір, що приніс письменникові (без перебільшення) світову популярність (у цьому переконалася на власному досвіді, коли працювала над кандидатською дисертацією й вивчала питання читабельності творів Олеся Гончара за кордоном). А також розповідь про драматичну ситуацію навколо новели „Модри Камень”, за яку письменника звинувачували в містиці, зраді Батьківщини. Підтвердження тому – наведені слова поета П.Біби зі статті у «Кур'єрі Кривбасу»: «У вересні 1946 року в Дніпропетровську проводили нараду молодих письменників. В дебатах виступає Соїфер, професор, завідуючий кафедрою російської літератури Дніпропетровського університету... Соїфер почав щось туманити про класову боротьбу, про ідеологічні диверсії, а тоді раптом і каже: „Мне очень больно говорить здесь, что автор новеллы „Модры Камень” Алесь Гончар, к сожалению, наш выпускник, пропагандирует предательство. В его рассказе советский разведчик влюбляется в словенку, а любит иностранку запрещено нашим законом. Мы недосмотрели, не учили, и вот – как сообщает сегодняшняя передовая партийной газеты и читательские письма, помещенные в том же номере, – Гончар пропагандирует измену Родине» [2, с. 11]. Зрада Батьківщини – суворішого вердикту годі уявити. У наявності подібних обвинувачень переконалася сама, працюючи над дисертацією й гортаючи підшивки газетних та інших видань 40-х років (і пізніших 50-х років), де йшлося про антипатріотизм, містику, політичну незрілість автора, мовляв, письменник чуває себе краще не в новелах такого типу, а коли розгортає реалістичні картини життя, змальовує живі людські характери (див.: [4]). Приводом для обвинувачень стало зображене в новелі почуття кохання радянського бійця до іноземки, а також романтична форма оповіді, що виявилась у незвичайному прийомі – уявній розмові солдата із загиблою словацькою дівчиною Терезою. Гончарові опоненти не сприйняли співвідношення та ролі реального й ірреального в художній тканині твору. Якраз не містикою віє зі сторінок новели; її герої наділені реальними рисами

й почуттями, а майстерно вплетені в сюжетну канву дійсність та легенда дали змогу авторові здобутись на широкі узагальнення, глибину і поетичність мислення. Саме в такий спосіб письменник утверджує думку про безсмертя тих, хто віддав своє життя за Вітчизну.

У книзі «Я повен любові...» чільне місце займають рецепції з моментів особистого життя Олеса Терентійовича. Валентина Данилівна розповідає про своє знайомство з майбутнім чоловіком, про зародження справжнього великого почуття. Водночас не боїться оприлюднити, що в Олеса (і в неї також) до одруження були інші захоплення. Читач дізнається про «харківську любов» Олеса Терентійовича – Люсю Грачову. Її листи до письменника на фронт, сповнені ніжності почуттів до коханого й запевнень у вірності, Валентина Данилівна віднайшла в домашньому архіві вже після смерті чоловіка (деякі з них процитовані). Дізнаємося й про його кохання до словачки Юлії, якому не судилося розцвісти подружнім життям, але яке визначило тематику багатьох творів митця, де йдеться про кохання між радянськими воїнами й іноземками: «Модри Камень», «Усман та Марта», «Замить щастя», «Прапорносії». У трилогії одну з героїнь, у яку закохується Володька Сагайда, звати Юлічкою, як і кохану Олеса.

Розмова про сокровенне не набуває, проте, ознак надмірної одвертості, тоді як посиленням еротизмом, вульгарно натуралістичним зображенням взаємин між чоловіком та жінкою позначені твори багатьох нинішніх письменників (навіть тих, котрі пишуть для дітей!), що засвідчує тілесно-візуальну орієнтацію культури сьогодення. Зі споминів дружини Олесь Терентійович постає чоловіком, котрий, пройшовши пекло війни, повернувся додому «не циніком, а з чистою романтичною, поетичною й емоційною душею юнаком, цнотливим у ставленні до дівчини, яку покохав...» [2, с. 22-23].

Валентина Данилівна відкидає звинувачення сучасних «розв'язних молодиків від літератури», котрі дорікали Гончарові за відсутність у його творах фізіологічних проявів кохання. Її саму вражає ота «розкутість» у сьогочасному письменстві чи кінематографії, коли абсолютно зникає межа недосяжності у стосунках двох, яку не слід переступати без справжнього почуття, коли втрачається святість стосунків між чоловіком і жінкою. І в цьому вона повністю солідарна зі своїм чоловіком, котрому теж було прикро за тих письменників, які «розперезано до потворності, дозволяли собі описувати всю фізіологію в стосунках між мужчиною і жінкою, коли автори із закутків своїх порочних душ переносили всі гидоти, спостережені в житті, на сторінки своїх писань» [2, с. 23]. Так, що розмивається межа між художньою літературою і порнографічним читвом. Натомість Олесь Гончар не вважав за потрібне писати про суцільне пияцтво, розпусту: не повії, наркомани, злочинці ставали героями його творів, а «працьовиті будівники життя». Він акцентував не на потворному і гидкому, на чистому і шляхетному в людській душі і поведінці, оскільки на одному негативізмі не можна сформувати повноцінну в моральному сенсі особистість. Щоправда,

сьогодні абсолютно ігнорується виховний потенціал літератури, яка розглядається як гра слів.

Ці думки подружжя Гончарів суголосні Іваничуковим оцінкам сучасного літературного процесу (повість «Замок»), коли література, яка раніше вперто торувала дорогу до святинь, у роки незалежності попрямувала до борделів, очікувана свобода виявилася творчим свавіллям: «Новітня література – то суцільна неврастенія, занепад, бабання в сексуальних збоченнях, смакування жорстокістю, вбивствами, тортурами, казнокрадством... найпопулярнішими бестселерами оголошують пласкі екзерсиси про наркопритони, злодійські гадючники, запльовані гуртожитки, і майже в кожному новому творі вимальований ваш брат письменник не як світоч духу, а збоченець, алкоголік, хворий сексоман, його ж коханки – брудні повії, які віддаються своїм обранцям у скверах, парках, громадських туалетах...» [5, с. 23]. Подібні твори несуть розлад психосфери людини (а найперше – дитини). Р. Іваничук висловлює занепокоєння з приводу втрати сучасниками високих духовних орієнтирів, засилля культурного несмаку.

Солідарна з попередніми висловлюваннями й Ліна Костенко. У романі «Записки українського самашедшого» письменниця, удаючись до гіркої іронії і в'їдливого сарказму, також засуджує цинічні прагнення окремих літераторів вивертати свій «тілесний низ», «ходити з фалом наперевіс». Уособленням цих «потасканих німфеток» поетеса вважає «письмачку, що назвала свою матір фригідною, а мужчин своєї нації... Гидую повторити, як вона назвала мужчин своєї нації» [6, с. 115], – йдеться, очевидно, про О. Забужко. Л. Костенко поділяє іронію одного із заокеанських журналістів, який, говорячи про свободу звичаїв там, «за бугром», кепкував: мовляв, настане час, коли вчителі на уроках біології наочно демонструватимуть статевий акт, а учні, позіхатимуть і нишком під партою читатимуть Вергілія (від себе додамо – і Гончара – Л. Р.). Окремі висловлювання Л. Костенко сприймаються як афоризми, покликані протистояти культивуванню розбещеності – суцільного автоматичного до потворності сексу: «Поверніть мені мій захват перед жінкою. Хоч трохи магії, загадки, недосяжності»; «Купідон стріляв не в геніталії, а в серце» [6, с. 115], «Пристрасть – це натхнення тіла, а кохання – це натхнення душі. Любов як функції геніталій залишмо приматам. Мені потрібен космос її очей» [6, с. 317].

О. Гончар виступав проти «парканної нецензурщини», що заповонила твори сучасних літераторів й стала присутньою ознакою новітнього письменства: чим більше «матюгальщини» (Ю. Мушкетик), тим твір вважається ціннішим. Свої тривоги з цього приводу Олесь Терентійович висловлює в розмові з Д. Міщенком, відтвореній у книзі Валентини Данилівни: «Яка мовна цнотливість була в класиків нашої літератури... Мова притонів не може бути мовою справжньої літератури...» [2, с. 416].

Проти мовного бруду виступає в публіцистичних статтях («Міра», «Колесо»), інтерв'ю і Ю. Мушкетик, жалкуючи, що нехтується традиційний принцип, за яким література – учитель життя, моралі, що вона існує для

покращення людської природи. І з боєм резюмує: «... в усьому світі література занепадає так, як, скажімо, занепадає і мораль», «світ оскотинюється, а з ним і література» [8].

На жаль, зловживання вульгаризмами стало вже атрибутивною ознакою не тільки постмодерної української літератури. У доповіді на XX Кримських міжнародних Шмельовських читаннях «І. С. Шмельов і письменники літературного зарубіжжя» (Алушта, 15-19 вересня 2011 року) польська дослідниця Й. Мянновська також наголосила на проявах цієї негативної тенденції – засміченні вульгаризмами – і в польському письменстві. Вона жалкувала з приводу того, що чергова престижна премія Ніка вручена молодій авторці за книгу, де кожне друге слово – абсцентна лексика.

Тож має рацію І. Дзюба, з тривогою констатує розмивання «моральних кордонів», унаслідок чого звеличується, облагороджується ненормативна лексика, що є симптомом «ширшої і глибшої хвороби людського духу», відмиранням «тонких структур душі, сформованих багатьма тисячоліттями розвитку роду людського» [3, с. 16-17]. Справді, це дуже небезпечна тенденція, коли письменники, по суті, благословляють використання вульгарної лексики пересічними мовцями (та й окремі науковці вважають, що використання нецензурної лексики допомагає зняти психологічну напругу, а в художніх творах вульгаризми є проявом естетики потворного). Чи не забагато потворного маємо в житті і літературі? Література – це ж *мистецтво слова*. І слово ж матеріальне. Учені довели, що навіть вода здатна реагувати на слова, під їхнім впливом змінювати свою структуру на молекулярному рівні. А людина на 70 відсотків складається з води...

Олесеві Гончару притаманне високе захоплення жінкою, хоча він не постає зі спогадів дружини лицемірним святенником. Приміром, ось і в цьому щоденниковому записі, який цитує Валентина Данилівна: «А думки все там, там... Я цілком в полоні буколістичних настроїв, бачу Юлію, її білі груди, чую її ніжний голос, п'ю, ридаючи, сльози з її очей...» [2, 40].

Цей вияв справжнього чистого почуття наштовхує на спробу ще одного зіставлення, але вже зовсім іншого порядку. Коли студент Харківського університету Олесь Гончар зі зброєю в руках добровольцем пішов захищати Батьківщину, як і тисячі українських письменників (серед них троє стали Героями Радянського Союзу), то його сучасник, письменник Аркадій Любченко вітав окупацію фашистами Харкова і з неабияким цинізмом фіксував свої досягнення Казанови (про що свідчить щоденник секретаря ВАПЛІТЕ): «Я цілував її де тільки хотів, м'яв як хотів і носив на руках. Спочатку злякалась, потім – сподобалась їй сміливість і взяло за «душу», що мій ... (редактор не наважився залишити нецензурне слово, тож ми можемо лише здогадуватися яке. – Л. Р.), яким я притулявся, стирчав мов залізо – аж вона ойкала, реготала й ойкала. Ой жіночки, всі ви майже однакові! Люблю вас і часом... не люблю» [7, с. 306]. Подібні записи, якими рясніє щоденник

А. Любченка і які свідчать про перманентну гіперсексуальну стурбованість (хтивість) автора, виглядають на тлі величезної народної трагедії пожахливому цинічно й блюзнірськи. Далекі від фальшивого святенництва, ми солідарні з Ю. Барабашем у тому, що не кожен любитель інтимних пригод стане ось так – грубо, цинічно – заголюватися, навіть в інтимному щоденнику, та ще й у такий час: «Вряд ли автор на этих страницах, в отличие от других, заботился о том, каким предстанет перед читателем его образ из подобного рода эксгибиционистских записей, очевидно, вся эта муть выплеснулась произвольно, сама собой... Вот это уж действительно типично дневниковый материал, спонтанный, свободный от самоцензуры, не регулируемый и не контролируемый автором — и именно этим особенно ценный для понимания тех зигзагов его сознания и темных углов подсознания, тех глубинных истоков и потаенных желаний, которые определяли не только его сексуальную озабоченность, но — куда важнее — “философию” жизни, стремления, поступки» [1]. Проте є й інші дослідники, котрі не скупляться на хвалебні епітети, називаючи «Щоденник» Любченка «видатною подією українського літературного життя, власне актом другого народження талановитого письменника» [9, с. 15].

Діаріуш А. Любченка можна вважати «документом доби» лише настільки, наскільки він оприявнює глибину морального падіння письменника (хай і не без іскри таланту). Детальні описи численних інтимних зв'язків із жінками, вервечки сексуальних пригод у мене особисто викликали подив (ба й огиду!). Так само сприймав К. Паустовський салонну поезію І. Северяніна в роки жахів Першої світової війни: «Было дико и странно слышать эти слова в те дни, когда тысячи русских крестьян лежали в залитых дождями окопах и отбивали сосредоточенным винтовочным огнем продвижение немецкой армии. А в это время... «гений» Игорь Северянин выпевал, грассируя, стихи о будуаре тоскующей Нелли» [10, с. 213]. І як у цих випадках не погодитися з О. Пушкіним, що іноді письменники бувають нікчемніші від усіх «меж детей ничтожных мира» (вірш «Поэт»).

Проте повернемося до спогадів Валентини Данилівни. З них постає не лише чисте, світле почуття двох безмежно закоханих сердець («Цілування звечора до рання» [2, с. 22], як жартував Олесь Терентійович, як співається у відомій народній пісні, бо це відомо кожному, кому пощастило спізнати високе почуття, чи не найкраще з усіх людських почуттів). Але й перші незгоди, суперечки через труднощі сімейного життя, які не боїться озвучити дружина письменника. Її сентенції (мовиться абсолютно без перебільшення) по праву можуть стати своєрідним посібником для молодих подружніх пар, яким також доведеться вирішувати подібні питання: як віддаватися повністю улюбленій справі й виконувати родинні обов'язки, як зносити тягар сімейних проблем, особливо, коли з'являться діти, як поступатися (і чи поступатися) одне одному в конфліктних ситуаціях (див.: [2, с. 45]). І ці відверті зізнання Валентини Данилівни аж ніяк не затьмарюють образ митця, а навпаки наближають його до нас, звичайних смертних...

Подробиці особистого життя у спогадах Валентини Данилівни чергуються із розкриттям секретів реалізації художніх задумів письменника. Останні розкриваються завдяки вкрапленим у текст книги різних джерел: лист О. Гончара до Ю. Юренка підтверджує автобіографічний характер повісті «Далекі вогнища»; власне спогади Валентини Данилівни акцентують на прототипах «Тронки», «Людини і зброї»; листи, телеграми, епіграми, уривки з творів письменника і навіть документи КДБ проливають додаткове світло на «антисоборну» компанію, її організаторів і опонентів.

Вельми цікавою, як на мене, видається оприлюднена Валентиною Данилівною ситуація, що стосується діалогії «Таврія» і «Перекоп». Автору названих романів, перекладених російською, польською, чеською, болгарською, латиською, китайською мовами, в нових суспільно-політичних обставинах (зміна соціалістичного ладу на олігархічно-капіталістичний, «мафіозно-олігархічний», відновлення у правах приватної власності й різкої соціальної нерівності) почали дорікати за необ'єктивне висвітлення подій у діалогії (переписування історії стало однією з провідних тенденцій сучасності). Тож колишні власники таврійських степів наважилися пред'явити претензії щодо своїх прав на землю. Ситуація знайома для деяких республік колишнього Радянського Союзу і соціалістичного табору: приміром, усе, що до приходу радянської влади належало буржуазії, у 90-х Латвія повернула колишнім власникам. Народну артистку Радянського Союзу Вію Артмане викинули із квартири в центрі Риги – з'явився колишній господар. І якби не скромний дачний будиночок у передмісті (діамантів і грошових заощаджень у актриси не було, майже до останніх днів «королева ризького передмістя» прала руками і перешивала старі сукні), відома актриса опинилася б просто на вулиці.

Та й один із нащадків Фальц-Фейнів, барон із Ліхтенштейна, заявив у листі до Олесь Терентійовича (текст листа наведено), що романи «Таврія» і «Перекоп» зганьбили ім'я його родини. І Валентині Данилівні довелося розраджувати барона під час зустрічі в Києві...

І ще одна риса книги Валентини Данилівни, яка мені особливо імponує, – це широкий географічний і культурний контекст. Перед нами грандіозна панорама мандрівок Олесь Терентійовича по Радянському Союзу та за його межами, зустрічі з відомими культурними діячами і пересічними громадянами, перед якими виступав зі своїм пристрасним словом. І скрізь, де б не бував Олесь Терентійович, він шукав ниті, які поєднували б із рідною Україною. Перебуваючи в Ашхабаді на днях української культури, письменник відвідав заставу на кордоні з Іраном, де багато українських хлопців охороняло рубежі великої країни (не імперії!<sup>1</sup>). Виступав на з'їзді

---

<sup>1</sup> Дозволимо собі тут не погодитися з В. Гончар і висловити кілька зауваг. Як би це сьогодні дивно не звучало, а проте саме за радянських часів були забезпечені необхідні умови для міжнаціонального спілкування, діалогу культур: всесоюзні письменницькі з'їзди, літературні свята («Поетичний Жовтень»), тижні і декади національних культур, створена в історично стислі терміни

польських письменників (переклад виступу робив Єжи Пахльовський, колишній чоловік Ліни Костенко), відвідав костюл, де навіки упокоїлося серце Шопена, про що натхненно писав ще Рильський у відомій поезії (урна із серцем Ф. Шопена похована в колонах базиліки Святого Хреста (Kościół Świętego Krzyża) у Варшаві). Відкрив для себе Алтай, про який розповідав: «А скільки наших земляків розкидано по Алтаю, по всіх кулундинських степах» [2, с. 155]. В істинності цих слів переконалася й сама, перебуваючи влітку 2011 року на Шукшинських читаннях (Барнаул, Сростки, Бійськ, Горно-Алтайськ). Під час тривалої подорожі мене оминало відчуття «чужого дому». Адже на алтайських полях, як і на українських, медоносить гречка і тягнуться в захмарну височінь соняшники, а в сибірських квітниках милує око буйноцвіття розкішних чорнобривців і мальв, щедро оспіваних українськими письменниками. І квіти, і цукерки, і печиво (горілка також!) українського виробництва в магазинах Барнаула та Новосибірська, назва алтайського селища «Українське» з вулицею «Українська» (українці переселялися в Сибір під час реформ Столипіна і в роки війни, вони – третя за чисельністю (після німців) етнічна група серед населення Алтаю) – усе це посилювало відчуття спорідненості, єдиної великої родини («Нашого цвіту – по всьому світу...»). А ще українські пісні, які в самому центрі Барнаула, на сходах Молодіжного театру, професійно заспівував (мама ж бо українка!) Олександр Кердан – керівник Асоціації письменників Уралу та Сибіру. Їх – і про вишитий мамин рушник, і про гуцулку Ксеню, і про ніч яку зоряну – підхоплювали всі гості, і кожен намагався довести, бодай, якусь причетність до України – чи то місцем народження, чи то генеалогічним деревом.

Побував Олесь Терентійович і в Батумі, де відкривав пам'ятник Лесі Українці. І мені знову пригадалося, як минулого літа брала участь у ювілейній міжнародній конференції «Одеса-Батумі. Два міста в долі К. Г. Паустовського». У столиці Аджарії разом із колегами хотіла

---

першокласна школа перекладу з мов народів Радянського Союзу. Задля ознайомлення з кращими творами національних письменників через переклади на російську мову заснований журнал «Дружба народів», тираж якого становив майже півтора мільйона екземплярів (для порівняння: сумарний тираж усіх літературних журналів, які нині виходять в Російській Федерації, – у 20 разів менший). Саме він у другій половині 80-х років заповнював «білі плями» на карті літератури, друкуючи поряд з іншими твори українських письменників: В. Винниченка, М. Хвильового, Б. Антоненка-Давидовича, В. Барки, а пізніше – О. Забужко, Ю. Андруховича та ін. А роман О. Гончара «Собор», про який нині стільки написано, перевиданий в Україні лише після того, як він був опублікований у російському журналі. Метрополія не дбала б так про культурний розвиток своїх суб'єктів, і якщо б Україна мала колоніальний статус, то не була б членом ООН. І в «колоніальній», як модно говорити, «підрадянській» Україні, не виходило б у 5 разів більше українських книжок, аніж у незалежній. США не називають імперією, але там досі місцеве населення, індіанці, живе в резерваціях. Але то вже тема іншої, не літературознавчої розмови.



ознайомитися з особливостями грузинської національної кухні. І наче саме Провидіння привело нас до кафе на набережній, яке знаходиться в будинку, де мешкала під час лікування Леся Українка (на ньому встановлено меморіальну дошку).

У книзі Валентини Гончар привідкривається завіса над стосунками Олеся Терентійовича з українськими та зарубіжними письменниками, наводяться враження від їхніх творів. Не будемо вдаватися до детального аналізу чи цитування (це тема не однієї статті), а проте в контексті грузинської подорожі згадаємо один зафіксований епізод, який промовисто свідчить про брак тактовності навіть у іменитих поетів. Їдучи дорогами Грузії в одній машині з Бажаном, Драчем і Коротичем, Олесь Гончар став свідком, як останні «потішалися над проблемою із зубами Бажана... Вони не в міру іронізували, а Микола Платонович, хоч і усміхався, сидячи на передньому сидінні, а я бачив, як сльози текли по його щоках. А він мовчав, виявляв світську терпимість до цих нерозумних жартів» [2, с. 162].

Олесь Гончар постає зі спогадів людиною високих моральних чеснот, а найперше патріотом, якому боліла доля України. Доказом цьому – наведений уривок зі «Щоденника»: «Я б хотів, щоб попіл після мене був розсіяний над Україною, землею, яку я так любив, яка болітиме мені й після смерті» [2, 162]. Справді, тільки від болю за нашу «*сторозтерзану*» Україну та її народ з'явилися рядки, в яких гостро засуджуються деструктивні процеси в державі, суцільний хаос, які за життя письменника тільки-но набирали обертів, а після його смерті призвели до вселенської розрухи, збагачення невеликої купки різного роду шахраїв і казнокрадів та цілковитого зубожіння людей праці: «Ринкова економіка все збаламутила... На поверхню виповзають різні сумнівні людці невідомого походження. Злочинці доводять людей до зубожіння... Ділки розграбовують Україну... Тепер героями телепередач стають спритні власники трастів, молодики з гітарами та шашликами на природі, а ті трасти лопаються, і господарі їхні втікають за кордон, напхавши кишені зеленими, перед тим самі себе рекламуючи з екранів телевізорів, не маючи ні голосу, ні слуху, ні совісті...

– А письменники-фронтовики в опалі... У черевиках стоптаних ходять...» [2, с. 416]. І митець із болем починає усвідомлювати ілюзорність, деформацію ідеї незалежності: «Хіба такою бачилась нам незалежність нашого народу?» [2, 416]. На жаль, це риторичне питання й досі залишається без відповіді.

Зі сторінок спогадів Олесь Терентійович постає багатогранною особистістю – як видатний письменник, люблячий чоловік і батько, громадський діяч, якому болять незагойні рани України та її народу – проблеми соціальні, морально-етичні, екологічні, культурні. Водночас книга розкриває й безперечний талант її авторки – дружини письменника, його помічниці й соратниці, котрій також підвладна таїна художнього слова.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабаш Ю. Угол падения. О «Дневнике» Аркадия Любченко / Юрий Барабаш // Вопросы литературы. – 2007. – №2.
2. Гончар В. „Я повен любові...” (Спомини про Олесья Гончара)/ Валентина Гончар. – К.: Сакцент Плюс, 2008. – 448 с.
3. Дзюба І. Вимирання слова / Іван Дзюба // Вища освіта України. – 2004. – № 4. – С. 13–18.
4. За високу ідейність літератури //Радянська Україна. – 1946. – 27 серп. ; Столярчук В. Так не було... // Радянська Україна. – 1946. – 25 серп. ; Шамота М. Олесь Гончар: Вступна стаття// Гончар О. Твори: В 2 т. – Т. 1. – К.: Держвидав, 1954. – С. 14–15.
5. Іваничук Р. Замок / Роман Іваничук // Березіль. – 2004. – №1. – С. 8 – 50.
6. Костенко Л. Записки українського самашедшого / Ліна Костенко. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 416 с.
7. Любченко А. П. Вертеп (повість). Оповідання. Щоденник / Аркадій Любченко. – Х.: Основа, 2005.– 464 с.
8. Мацегора Катерина. «Світ оскотинюється, а з ним і література»: Інтерв'ю з Юрієм Мушкетиком / Катерина Мацегора // Урядовий кур'єр. – 2010. – 26 жовтня (<http://www.ukurier.gov.ua>).
9. Михайлин І. Скарби слова Аркадія Любченка / Ігор Михайлин // Любченко А. П. Вертеп (повість). Оповідання. Щоденник. – Х.: Основа, 2005.– С. 3–24.